

L'ASSALT A LES INSTITUCIONS EN ACABAR LA GUERRA. UN EXEMPLE COMARCAL: LA RIBERA BAIXA

RICARD CAMIL TORRES FABRA
HISTORIADOR, VALÈNCIA

1.- INTRODUCCIÓ METODOLÒGICA

La fi de la guerra significà per als vencedors deixar enrere les penalitats passades durant la contesa. Per a demostrar-ho, tota una sèrie d'actes que, afegits a les detencions, crearen un clima de victòria total i derrota completa, respectivament; tal com era en realitat. A totes les poblacions es va fer una missa de campanya i una desfilada. Amb anterioritat, la "Cinquena Columna" va prendre possessió dels diferents ajuntaments de la Ribera Baixa a l'espera de l'ocupació efectiva per part de l'Exèrcit franquista. Tots els que havien estat amagats, fugits, difuminats o simplement havien sobreviscut a l'etapa bèl·lica, a més dels que confiaven acomodar-se a la nova situació, sense oblidar els arribistes, van córrer als diversos ajuntaments el dia 28 de març per tal d'efectuar l'acte de pendre possessió del mateix, restant a l'espera de posar-se a les ordres de les autoritats militars[1].

Els més efervescents, com no, van estar els antics falangistes i els adlaters dels antics cacics locals, que, en unió d'altres dretans, conformaren un sometent que es dedicà a detenir tots els esquerrans que consideraren al seu parer. A Albalat, per exemple, ja l'1 d'abril de 1939, es creà la "Junta de Vigilancia", eufemisme emprat pels cinquenacolumnistes locals per a portar endavant detencions, registres i denúncies[2].

Paral·lelament a la nova estructuració del poder municipal, va anar donant-se tot un procés de col·locació de personal afí amb la intenció de pagar fidelitats, recompenses, autopagaments, etc. Pensem que una anàlisi d'aquest nou "manà" a nivell comarcal pot ajudar a conformar un esquema explicatiu del que va estar el desenvolupament d'aquest procés. Per a efectuar el nostre estudi hem escollit el marc de la Ribera Baixa per raons metodològiques: es tracta d'una comarca agrària però dinàmica i ha estat l'objecte principal de la nostra trajectòria investigadora. Ho veurem millor quan examinem les fonts emprades.

2.- LES FONTS

En primer lloc, la documentació dels arxius municipals ens mostra directament el procés depurador a nivell local portat endavant pels vencedors donat que s'arregla als diversos llibres d'actes i també són presents els expedients de depuració, per la qual cosa les raons de la depuració queden diàfanes, especialment als casos de Sueca i Cullera que, units a les dades de la "Hermandad de Labradores" i altres sindicats del règim, ens ofereixen una panoràmica general.

Malgrat tot, la desaparició de documentació relativa a FET i de las JONS ens impedeix aprofundir més en el tema, desaparició que va estar ordenada pel primer govern UCD. Tan sols resta alguna documentació relativa al partit únic a l'arxiu de Sueca (AHMS) però de manera molt fragmentada relativa als represaliats i el moviment d'afiliats a partir del final de la guerra.

Pel que ací ens interessa es pot afirmar que els vencedors arribaren a pensar que el seu règim anava a resultar etern donada la fraseologia emprada a les fonts i que no deixa cap lloc al dubte per tal de veure com s'empraren amb tot el rigor repressiu en les depuracions i el servilisme mostrat vers les autoritats provincials i al veritable grup de pressió que representaven ex-captius, ex-combatents, etc.

3.- HIPÒTESIS PRINCIPALS

Els vencedors s'abalançaren sobre el botí que representava la funció pública guiats per la raó d'haver guanyat la guerra, la qual cosa van efectuar amb una metòdica dedicació ja que la impunitat amb que es van moure mostrava ben a les clares que el pastís a repartir era limitat i les mans que pretenien arregar part d'aquesta n'eren moltes. La lluita de classes que significà la guerra deixà definides les postures: els antics cacics i els dretans tradicionals es preocuparen de copar les principals funcions municipals per tal de defensar els seus interessos com ja havia passat abans que la II República desferà el seu poder omnímode.

D'altra banda, aquesta oligarquia local —al nostre cas una veritable rizocràcia— prengué la revenja i conformà la seua clientela novament sota la forma de recompenses, en el cas que estudiem l'accés al funcionari municipal, el que comportà algunes tensions amb "la superioridad", doncs aquestes també havien quedat en deute amb moltes persones a banda de les disposicions que pretenien col·locar els antics combatents i mutilats, sobretot. Però les "noves" autoritats locals tingueren més inclinacions vers els ex-captius ja que la seua proximitat creava uns lligams clientelistes propis d'una societat rural, i en aquest sentit dedicaren els seus esforços.

Ni tan sols les disposicions sobre oposicions per a l'accés al funcionari —les anomenades oposicions patriòtiques— variaren aquest turbi panorama i es convertiren en tot un joc d'estratègies per part de la rizocràcia riberenca per tal de votar la "legalitat" i imposar les seues pautes.

4.- EL TARANNÀ DE LES "NOVES" AUTORITATS MUNICIPALS

La gestora, malgrat autotitular-se portadora de les essències nacional-sindicalistes, no era més que la transpolació temporal de l'ordre anterior a la República, els antics cacics. Així, el primer president de la Gestora, Juan Guardiola Murillo, ho havia estat de la DRV en 1932; Francisco Grau Bolufer, vocal, presidí la Junta de la Joventut Catòlica abans de la guerra; Antonio Andrés del Barrio i Joaquín Diego Rico, vocals i propietaris. Ascendència falangista no es derivava de cap dels membres de

la primera gestora, ja que, per a Alfred Benito: "abans de la guerra, la Falange no es coneixia. Estava el 'Birles' que es tancà a casa sense eixir al carrer. Quan s'acabà la guerra, es posà el vestit de falangista i es nomenà cap de Falange..."

A Sueca el procés no fou diferent, i així els antics quadres de la DRV s'incorporaren a l'organigrama municipal[3], que traçà les seues línies mestres de forma similar a les exposades, encara que no es perceben les tibantors existents a Cullera, donant la impressió que tancaren files en torn a interessos més definits, com ho eren la parcel·lació del poder local. Igualment a Sollana, es produí el ràpid relleu de president cessant Manel Ferrús, donant pas a Santiago Vidal, antic assessor polític del comitè local de la DRV, que, a diferència de la resta de les gestores, unia a la seua condició el càrrec de Cap Local de FET.

En definitiva, els aparells de poder es nodriren de persones procedents majoritàriament de la quinta columna, que havien aconseguit adaptar-se a la situació derivada dels canvis succeïts a la reraguarda, llur anterior filiació política s'emmarcava entre els quadres dretans més significatius sense menysprear els antics cacics.

El 4 d'abril va constituir-se a la capital de la Ribera Baixa la Gestora Municipal que deuria encarregar-se de l'administració de Sueca fins a la reorganització dels poders locals. L'acte comptava amb la presència de la flor i nata del conservadurisme local que havia sobreviscut a la guerra: antics cacics, dretans provinents de l'antiga DRV, falangistes i tradicionalistes suecans, encara que dels antics membres de la DRV[4] i falangistes cap prengueren part en la primera gestora.

A Almussafes, la presa efectiva de l'Ajuntament es va fer el 30 de març mitjançant un autpromulgat "Comité Local de Falange Española y de las JONS"[5]. També a Cullera la Cinquena Columna s'afanyà a prendre la Casa Consistorial. Una mescla d'antics cacics, dretans de la DRV i falangistes, sobretot nous nats, es va apoderar de l'Ajuntament. El primer que van fer els nous gestors de la vida pública cul·lerenca va estar redactar un telegrama dirigit al nou governador civil del nou règim: "constituido (...) saluda a vecinos y autoridades manifestando entusiasmo, júbilo pueblo por la nueva era que desea una España fuerte y feliz. ¡Arriba España! ¡Viva Franco!"[6]. El mateix procés va passar a Sollana i Albalat. Però l'important és que, una vegada possessionats formalment dels poders, els vencedors passaren a rematar el seu triomf. I el primer pas era demostrar qui eren els amos. Així, mitjançant el ban promulgat el dia 30 de març, s'instaurava l'Estat de Guerra[7].

La capacitat per adaptar-se als nous temps que corrien va estar definitiva per tal d'acordar els nous poders locals. L'oportunisme, la manca d'escrúpols, un passat més o menys dolent per tal d'esgrimir-lo com a *pedigree* polític —dretà, perseguit, familiars assassinats, etc.—, van oferir prou *chance* als qui aspiraven a convertir-se en rectors locals, sense que ens dega d'importar massa la finalitat per la qual envejaven distingir-se políticament: poder, comoditat, capacitat de venjança[8].

El cert és que els falangistes locals es convertiren ràpidament en els dominadors de la situació. Ells eren els que guiaven als soldats per tal de capturar "rojos", dirigien els escorcolls efectuats per les tropes d'ocupació, confeccionaven les llistes de persones que calia tancar i s'elaboraven els informes que calia, a més de realitzar els informes per tal d'autoritzar les diverses peticions de permisos d'armes, sense oblidar certes tasques per a les quals es permetien actuar sense més explicacions, com ara citar a comparecència a les persones interessades[9].

En aquest context no estranya pas que els primers acords que van adoptar les noves autoritats foren estar els referents a fer jurar als funcionaris la fidelitat al règim al mateix temps que s'obria un procés depurador entre el funcionariat municipal[10].

Les vicissituds que havia travessat el sentiment catòlic, arrelat o no, de la població dretana, sobretot pel que pertocava a la seua iconografia, portà a un veritable revival religiós que s'inicià tornant a beneir els temples, desenvolupant i/o restablint anteriors costums religiosos, reposant imatges i beatificant els seus morts, a més de tornar a controlar l'educació i l'ensenyament.

Així, en la segona sessió de la Comisió Gestora de Cullera, el 5 d'abril, s'acordà canviar la nomenclatura dels carrers, "(...) tomando los nombres anteriores a la dominación marxista (sic) y otros para glorificar al movimiento nacional (...) para eterna recordanza de la victoria de la santa cruzada realizada por el caudillo en pro de una España única, grande y libre"[11].

Altres aspectes de la nova escenografia que recolzaven la parafernalia de la nova situació consistien en incorporar els signes feixistes pel que pertoca als àmbits de la vida quotidiana. Així, el 31 de març es publicava un ban ordenant què "(...) Siempre que se oigan (sic) uno de los cuatro himnos nacionales (?) se pongan en posición de firmes y con el brazo derecho extendido (...) y en posición de firmes (...). Los contraventores (...) serán severamente castigados"[12].

Com que l'altre àmbit d'acció de la imatgeria franquista va estar el record dels seus màrtirs per tal de posseir un pretext amb el qual no arribar mai a la concòrdia amb els vençuts, o almenys que ni tan sols hi haguera la possibilitat d'arribar a la situació —a més de remirar-se en la repressió—, els vencedors desplegaren prou esforços en aquest aspecte. Encara i tot, moltes vegades ho van fer de manera més estrafolària que altra cosa[13], però cert és que l'empeny desplegat va estar a l'altura de les circumstàncies: propaganda pesada que allunyava cada vegada més una hipotètica reconciliació nacional de manera que la separació entre vencedors i vençuts fou cada vegada més palpable, repressió a banda. L'espectacle de conducció de taüts cap als cementeris de les diverses poblacions riberenques amb desfílades incloses va estar una constant als primers moments del franquisme[14].

No debades l'arquebisbe de València declarà que "España ha luchado y ha vencido"[15]. I el mateix Pontífex afirmava què "España ha salvado una vez más el orden cristiano"[16]. Recordem que el propi Pius XII havia beneït el 'caudillo' doncs el papa "(...) no podrá olvidar el sacrificio de los españoles (...) "[17].

5.- ¡A PER LES INSTITUCIONS!

Els òrgans del poder franquista eren ocupats pels elements provinents i dominants de la societat tradicional, units en un consens ultraconservador[18]. Així les coses, s'ordenà la reorganització del Sindicat de Policia Rural de Cullera nomenant als

components anteriors al 18 de juliol de 1936, el mateix que els funcionaris "(...) que sean afectos al Glorioso Movimiento Nacional (...)", per la qual cosa demanava informes de tots ells[19]. El Sindicat va tornar a constituir-se quasi íntegrament ja que a excepció de l'auxiliar de secretaria, Ernesto Climent Sarrió, "asesinado por los rojos en 1936", tots van reincorporar-se als seus llocs d'origen[20].

El mateix cas va passar a la Càmera Agrària de Sueca, que es va reinstaurar totalment amb els elements anteriors al 18 de juliol de 1936, sense cap alteració al seu organigrama, ja que tots els seus membres eren "(...) personas de orden y totalmente afectas a nuestro Glorioso Movimiento Nacional. (...)", l'1 de gener de 1940[21]. Tampoc no van escapar a aquesta dinàmica altres estaments, com ara la Sèquia Reial del Xúquer de Sollana, on es va constituir la seua junta directiva el 12 d'abril de 1939 en virtut d'una ordre telegràfica del governador civil[22].

6.- LES DEPURACIONS

Després de l'aplicació de les diferents lleis dictades per a la repressió de la Maçoneria i el Comunisme, les responsabilitats polítiques derivades de l'actuació individual durant la guerra, la República i inclús el període anterior i els expedients de depuració de funcionaris donaren pas a una absoluta "neteja" de tebis i/o desafectes i s'utilitzà també per a premiar adhesions i estimular futurs serveis.

La reorganització del funcionariat començà immediatament, i ja el 20 d'abril de 1939 la comissió gestora de Cullera designà un membre de l'administració local com a instructor del procés depurador[23], acordant-se el cessament retrospectiu al 23 de febrer de 1936 dels càrrecs interins o temporals (7 en total), independentment de la responsabilitat per les seues actuacions, desestimant-se la petició de reingrés, amb l'excepció de dos guàrdies municipals i un caporal que es reincorporaren una setmana més tard. L'11 de maig fou destituït l'oficial de primera de secretaria, Joaquín Ferrer Martínez, "por su actuación al frente del comité marxista", ordenant-se el cessament "sin perjuicio de posibles represalias" de 14 interins mentre s'obria expedient i se'n suspenia altres quatre. El 27 d'abril s'acordà cessar tot el cos de bombers i des de la gestora es preparava la depuració amb declaracions com la del regidor Grau on exposava "que en las oficinas hay elementos indeseables"[24].

La posguerra havia aconseguit instaurar un clima de venjança, denúncia i delació fent imprescindible que inclús "los que continúan en el cargo por considerarse afectos al régimen nacionalsindicalista, se les instruya expediente en el que se refiera que en el caso de que alguna actuación desconocida pusiera en duda la adhesión del declarante, se tenga por rectificado el acuerdo"[25]. Es pretenia assegurar la "adhesión inquebrantable" del funcionariat, a més d'acotar l'accés a la funció pública únicament als camarades o a persones que no sols devien estar lliures de tota sospita, sinó que a més devien afegir altres preteses qualitats com l'obediència.

El punt culminant del procés depurador es donà el 18 de setembre admetent sense cap sanció Juan Molina Màñez, interventor municipal; Joaquín Simeón Vidal, dipositori de fons municipals; Julián Ferrando Ortiz, arquitecte municipal; Antoni Chornet Font, professor de solfa; Empar Ferrero Antón, mestra municipal; Julio Ricart Ronda, mestre municipal d'instrucció primària; Antoni V. Alapont Mengual, algtzuir segon; Manel Penyalosa Pirís, caporal de guàrdia municipal; Josep Sánchez Castaño, Francesc Fernández Moradas, Senent Tello Pérez i Eufemio Muñoz Gracia, guàrdies municipals; Salvador Muñoz Grau, guàrdia del mercat i Josep Colo Pello, conserge del cementeri.

Quedaven cessats amb pèrdua de tots els drets Fernando Vallet Martínez, professor de solfa; Arnoldo Bernabeu Costa, conserge del mercat; Manuel Lafarga Oltra, capatàs de neteja i obres; José Font Font, xofer mecànic; Arturo Carlos Cabrera, algtzuir; Enrique Olivert Grau, caporal de la guàrdia municipal; Pascual Colom Fuster, Juan Gimani Mincho, Juan Pavia Martínez, il·legible, Domingo Fernández Hortelano i Vicente Roselló Ferrer, guàrdies municipals.

Les autoritats cullerenques admeteren amb sanció els funcionaris següents: Enrique Torres Bertomeu, aparellador d'obres amb pèrdua d'un mes d'havers; Juan Canet Oliver i Tomàs Mas Perta, rebaixant-los la seua categoria de guàrdies municipals de primera a segona; Francisco Alapont, algtzuir major, a jubilació forçosa; Benito Aragó Pérez, guàrdia municipal, postergat durant dos anys per a l'ascens; Paulino Pérez, guàrdia municipal, apartat del servei. En l'administració municipal foren apartats: Vicente Gil Morte, secretari; Juan Carlos López, oficial major; Santiago Aragó Domenech, oficial de primera; Joaquín Ferrer Martínez, oficial de segona; Vicente Togula Vallés, oficial de segona; en obres públiques a Vicente Salvador García, Manuel Muñoz Ferrer, Julia Casella Ibàñez, Salvador Mayor Gamo, i a Manuel Lafarga Oltra, capatàs, així com a José Fuertes Català, veterinari; José Flor Oliver en Beneficència i Bautista Palmer Miñana, adscrit al servei de neteja de l'escorxador[26].

El procés depurador afectava tots els escalafons de l'ajuntament: el personal administratiu, els diferents càrrecs tècnics, però, més important encara, a les forces d'ordre públic municipals. No sols es tractava d'aconseguir un funcionariat addicte i fidel, sinó també una policia municipal immaculada de possibles vel·leïtats i resquicis de l'època passada. Amb això es donava el primer pas per al repartiment del "pastís burocràtic" entre les files dels vencedors[27], s'assegurava la complicitat, el silenci i la jerarquizació en els múltiples negocis municipals; es reforçava des de baix el pilar de la instrucció pública i s'assumia el control sobre l'ordre públic local però amb la finalitat última d'encotillar les relacions socials.

A Cullera el procés es completà amb la formació de nombrosos expedients al personal del mercat i amb la investigació absoluta del magisteri escolar. Així, entre 1939 i 1940 es registrà la presa de possessió de la nova plantilla municipal. El procediment fou vertiginós, instruint-se expedient i actuant de forma fulminant. Però fou a Sueca on la depuració adquirí un dilatat desenvolupament que arribà fins 1942, amb demores, tramitacions i revisions; el procés fou menys precipitat però més nítid ja que en les actes municipals es notificava que els canvis efectuats es devien assumir per "gente de confianza"[28].

La dinàmica depuradora, doncs, no responia únicament a un mer caràcter de *vendetta*. Si bé l'objectiu primari consistia a eliminar els elements menyspreats pel règim, la finalitat última es dirigia a apuntalar sòlidament els ciments d'una estructura omnímoda. Una vegada designat un instructor procedent de la gestora municipal per a la depuració de funcionaris, ja el 27

d'abril s'instruï expedient per a imposar la sanció a Francisco Ortega Peris, oficial major; José Matoses Palacios i Ernesto Velis Martínez, oficials primers; Andrés Calvo Beltrán, oficial segon; Salvador Viel Pascual i Emilio Cardo Beltrán, oficials tercers; Ricardo Matoses Arlandis, aparellador; Rufino Chert Bernardo, algtzir; José Salvador Montes, ordenança i a Benjamín Meseguer Lázaro, sanitari i fumigador, acordant-se la suspensió d'ocupació i sou a tots ells excepte a Ernesto Velis Martínez, Emilio Cardo Beltrán i Ricardo Matoses Arlandis.

També la guàrdia municipal fou investigada i s'assenyalà la suspensió d'ocupació i sou per a gran part de la plantilla, cessant el 17 de maig Manuel Pomares Moncho, Antonio Marcos Simó, Antonio Cortés Prats i Gerardo Gallach Grau. Els bombers tampoc escaparen a la depuració, eren molts els que esperaven la revenja i la nòmina. Eixe dia foren cessats: Salvador Villagrasa, Victoriano Grau, Joan Marín, Romualdo Vendrell, Francisco Grimal, Simón Montón, Pascual Sistero, Vicente Torres, Salvador Gil, Manuel Vázquez, Agustín Brines, Tomàs Vendrell, Juan Oviedo, Andrés Soler i José Vendrell. S'admetia, sense sanció a Juan Ferrando Ortells, arquitecte municipal; il·legible, oficial segon; Juan Alberola Vercher, algtzir major i Juan Gajón Fos, zelador.

Junt amb el càstig arribava la recompensa que els vencedors esgrimiren per obtenir adhesions. Així, els antics guàrdies municipals Juan Sancho Rodrigo, Vicente Rebull Ferrer, Juan Alisa Maset i Fernando Roger Prat demanaren el reingrés als seus llocs argumentant que "fueron guardias antes de la dominación roja"[29].

El procés continuà durant el mes d'agost, amb noves depuracions (21 en total), prosseguides per les del quadre sanitari i educatiu durant novembre i desembre. Al mateix temps que s'incoaven els expedients, s'iniciava la seua revisió, com fou el cas de la mestra Adelina Sanjuan Albi, admesa el 10 gener de 1940, quedant anul·lat l'acord previ d'expulsió del 19 de març de 1936. Les sancions i cessaments proseguiren durant tot 1940, significat que després de la confecció de l'organigrama municipal, en desembre del mateix any, es realitzà una nova depuració. Les revisions dels sumaris s'allargaren fins 1942. Mentre que a Cullera el procés fou fulminant, a Sueca el repartiment de recompenses i favors fou més laboriós i complex. Però el control sobre la maquinària administrativa arribava també als afectes del règim. En aquest sentit, en una sèrie d'informes secrets trobats en el Fons de la Falange de l'AHMS s'inquireix una àmplia informació (anterior a la guerra i durant la guerra, ideologia, conducta pública i privada, dades familiars, religiositat, etc.) sobre el funcionariat; així, en l'expedient d'Antoni Gomar Agud, administrador de Correus, es contemplava que era "antimarxista de derechas", "antiguo simpatizante de la UP y DRV", "perseguido durante la guerra", etc. el que li atorgava un punt de partida privilegiat en la seua carrera funcional.

El silenci de les persones enquadrades en les depuracions ens limita aquest punt[30], però un gran nombre de funcionaris i empleats intentaren minimitzar les seues relacions amb l'etapa anterior, encara que les noves postures no aconseguiren evitar-los la depuració i els seus efectes. En aquest context la por llançà les seues conseqüències immediates traduïdes en postures insularidàries i en ocasions delatores, a més d'alterar greument les relacions tradicionals entre les persones.

Després del càstig dels elements no afins o simplement d'aquells que no tenien al seu abast un aval destacat, es produí el desembarcament dels vencedors i les seues famílies, per a finalitzar amb l'establiment d'un ambient d'interinitat i sospites mútues entre el funcionariat. El règim establia els seus ciments en un magisteri simpatitzant de la Causa quan no temerós i submis, garantint el funcionament estatal amb la col·laboració dels seus propis devots, al voltant d'una societat de favors mutus.

El clientelisme i l'acaparació d'esferes públiques en l'administració s'havien convertit en la *raison d'être* de la pròpia dinàmica burocràtica. Els lligams derivats d'aquesta concepció de l'articulació corporativa s'entrellaçaven de tal forma que s'extrapolaven a tots i cadascú dels aspectes de la vida quotidiana, des de la pràctica impunitat del funcionariat, que atenia més a les seues necessitats que a la dinàmica pública, fins aspectes de la pròpia vida privada. S'aconseguia així la desmobilització activa de la població, que contemplava l'administració municipal com un magma enquistat al seu interior i plenipotenciari. La prostració es convertí en la tònica que compaginava l'immobilisme burocràtic amb el control social.

Les depuracions obriren el camí del nepotisme al temps que apartaven els elements estranys, i el seu acarnissament[31] responia a demostrar qui eren els vencedors i amos del poder, a la vegada que generaven un sentiment centrípet que cohesionava als propis detentadors de la "cosa pública" mentre marcava la frontera a aquelles persones apartades d'ella, deliniant un insalvable abisme social.

7.- LA INSTAURACIÓ DEL RÈGIM FRANQUISTA

Junt amb les depuracions i de forma inseparable, el franquisme reorganitzà l'aparell administratiu, la vida econòmica i social i imposà les línies mestres del seu sistema de valors a la globalitat de la societat, independentment de la seua acceptació marcant els paràmetres d'actuació i control social. El caràcter defensiu dels primers moments del règim es transpolà de tal forma que les seues maneres violentes s'afegiren a l'estructuració del nou Estat: es donà la paradoxa que el règim de Franco trobà la unitat en el desmantellament absolut del passat recorrent a formes violentes i, una vegada assentat, va fer partícipat inherent a eixa violència en la seua pràctica de poder.

Aquesta concepció de poder necessitava la progressió geomètrica del seu ideari que, en no trobar elements de creixement, quedà obsoleta. En la seua gestació el règim trobà la dificultat de reinstaurar l'Espanya Imperial al temps que conservava i afirmaven les estructures capitalistes de propietat de la terra ja que conjugar tots eixos elements desembocà en un discurs cada vegada més enrevesat. La fraseologia franquista partia doncs amb el llast de presentar com a nova la rànica concepció tradicionalista que el falangisme pretenia actualitzar. Així, junt amb els actes de masses i la iconografia discursiva pseudofeixista de Falange, els òrgans del poder franquista eren ocupats pels elements provinents i dominants de la societat tradicional. En definitiva, la realitat principal de la cohesió del nou Estat es basava en una aliança contra-revolucionària amb tot el que d'allò es deriva: la monopolització de l'Estat, la prostració total dels vençuts i el control sobre els indiferents. El règim es convertia en democlasta, valladar contra la revolució i centinela d'occident posteriorment.

La reorganització estatal va fer imprescindible nomenar noves autoritats, a més que es confongué el procés amb el de desmantellar i destruir les institucions i organismes republicans així com els experiments revolucionaris de la guerra, procés que gravità sobre una apegalosa repressió a la que recorreria davant qualsevol contrarietat per absència d'una completa integració consensuada. En primer lloc promogué un ampli moviment de rectificació que soterrara l'etapa anterior simultàniament a la imposició d'una disciplina social.

Així, el transvasament del poder militar al civil es realitzà pràcticament a l'empar del primer i l'11 d'abril es portà a cap la constitució de la comissió gestora municipal de Cullera, sota la presidència del comandant militar, capità José Millán, qui, en el seu discurs a la gestora, digué que devia oblidar-se de polítiques i recordar que representava al partit únic de l'Espanya nacional, FET[32].

Els gestors fixaren els dijous per la vesprada com a dia per a la reunió de les sessions i es proclamava la necessitat que el personal de l'ajuntament jurara la seua adhesió al règim encara que no es feia cap al·lusió al procés depurador que s'aplicaria a continuació. Es denunciava el lamentable estat de la hisenda municipal i els gestors es comprometien a reconduir a la situació anterior a juliol de 1936[33]. Al mateix temps acordaren "acojerse (sic) decreto del 23 de julio de 1938" demanant un préstec del 50% del pressupost ordinari vigent el 17 de juliol de 1936 per a fer front a les primeres necessitats i una altra quantitat igual per tal de fer funcionar el consistori[34]. El primer que va abordar la nova gestora pretenia activar la dinàmica econòmica perquè era necessari "auxiliar a los agricultores porque si no hay peligro de perder la cosecha del arroz", però al mateix temps la realitat heretada de la guerra resultava ineludible doncs "se ha de crear un auxilio social"[35].

La gestora no descuidà les manifestacions de propaganda i la seua redundància en recuperar una normalitat perduda i així, es congratulava d'haver assistit en ple, el 30 de març, a les quatre de la vesprada al domicili del "glorioso presbítero Antonio Renart Martí", acompanyats d'un fort contingent de frares "procediendo a desenterrar el cajón en que se guardó la imagen, patrona de la ciudad con sus halajas encontrándose todo con la himagen (sic), que el glorioso mártir presbítero con el también glorioso mártir Lorenzo Grau Audivert y el presente en este acto, señor Llopis Grau, imagen que fue liberada de las llamas del segundo incendio que manos airadas provocaron en su santuario el día 13 de mayo de 1936, saliendo triunfalmente de su santuario depositada en el capazo de Grau Bolufer"[36]. Després la imatge va estar dipositada al balcó consistorial al so de l'himne nacional "entre los buenos y fervientes católicos cullerenses"[37].

Alfred Benito recorda que l'acte "va estar preparat pels rectors i els militars ens obligaren a assistir a tot el poble". La imposició de la parafernàlia propagandística a la població tenia la seua raó de ser en presentar-li el certificat de defunció definitiu de la situació anterior i "van fer més misses que en Setmana Santa" prenent aconsegir la imbricació definitiva entre règim i Església. Es pretenia dissuadir que ambdós venien a significar el mateix i que la raó de ser de la "Nova Espanya" residia en una espiritualitat que aquest procés d'òsmosi trasplantava místicament als seus polítics. O el que és el mateix, presentar poder terrenal i poder ultraterrenal en perfecta connexió. Qui atacara o desobeïra al règim realitzava el "doble pecat" d'atemptar contra l'Estat i la religió. Tot això, unit al culte a la personalitat del "Cabdill" desembocava en la constatació de la pèrdua de decisió per part de la població, que delegava obligatòriament la seua consciència col·lectiva a l'articulació política i religiosa del règim.

La gestora continuà la seua tasca de demolició canviant la retolació dels carrers "tomando los anteriores a la dominación marxista y otros para glorificar al movimiento nacional ... para eterna recordanza de la victoria de la santa cruzada realizada por el caudillo en pro de una España Unica, Grande y Libre", acordant-se així mateix "dotar varias fachadas de la población para instalar unas carteleras cuyas primeras líneas digan ¡Arriba España! ¡Viva Franco!", mentre es prohibí "la blasfemia". A la vegada es procedia a la incautació de les propietats de les col·lectivitats i es declaraven sense efecte les adquisicions realitzades durant la guerra davant "la falta de valor del dinero del gobierno rojo", com l'adquisició de nínxols del cementiri, demanant el retorn de tots aquells objectes que es requiriren durant la contesa[38].

La realitat de la posguerra s'imposava, i mentre proseguïen les celebracions, actes de desagravi, etc. la gestora devia reorganitzar el funcionariat municipal, fer front als problemes derivats de la finalització de la guerra, i realitzar una política local amb els llocs comuns dels vencedors: catolicisme tradicional i conservadurisme social, endreçat amb la continuació de la preponderància caciquil en els òrgans de poder i en la societat cullerensa. Així, al procés depurador s'entremencaven motivacions polítiques, religioses i un clar nepotisme.

La gestora buscava la seua pròpia legitimitat escudant-se en la postura presa durant la guerra. Així, el vocal Narbona interrompé un ple per a narrar la seua experiència durant la contesa, al·legant la seua actuació en l'Hospital fent front als milicians en els últims moments. La gestora acordà que per a eterna recordança constara en acta el seu relat[39]. Tot amb la finalitat de cercar un passat que donara llum verda a la seua reincorporació al poder. En el mateix ple es començaren a concedir llicències de quioscs, establiments, subhastes pesqueres, etc, i no deu estranyar-nos aquesta actitud ja que la gestora estava directament involucrada en el procés repressiu i necessitava d'eixa ascendència moral i això que, malgrat la unanimitat convergent d'interessos de classe, que es plasmava especialment en la tasca coercitiva, no fou excusa perquè el 17 d'agost, el vocal Fenollar es lamentara dient "que lo que se habla en las reuniones con carácter confidencial trasluzca a la calle antes de ser los hechos denunciados"[40].

L'aliança contra-revolucionària trobà la seua raó de seguir existint una vegada sotmés l'enemic de classe perpetuant les antigues formes de govern, encara que els interessos particulars formaven part ineludible de la pròpia concepció de poder.

A Sueca el procés no fou diferent, i així els antics quadres de la DRV s'incorporaren a l'organigrama municipal[41], que traçà les seues línies mestres de forma similar a les exposades, encara que no es perceben les tibantors existents a Cullera, donant la impressió que tancaren files en torn a interessos més definits, com ho eren la parcel·lació del poder local. Igualment a Sollana, es produí el ràpid relleu de president cessant Manel Ferrús, donant pas a Santiago Vidal, antic assessor polític del comitè local de la DRV, que, a diferència de la resta de les gestores, unia a la seua condició el càrrec de Cap Local de FET.

En definitiva, els aparells de poder es nodriren de persones procedents majoritàriament de la quinta columna, que havien aconseguit adaptar-se a la situació derivada dels canvis succeïts a la reraguarda, llur anterior filiació política s'emmarcava entre els quadres dretans més significatius sense menysprear els antics cacics.

NOTES

- [1] Paral·lelament, els vencedors donaren solta a la seua agressivitat, destruint la iconografia anterior. Així, a Cullera, el primer element que concentrà l'atenció destructiva dels nous amos va estar la bandera republicana i, a continuació, l'alegoria de la República. L'oli havia estat pintat per un artista local del qual desconexim el nom, però la model era una tal Manuela. CODINA CERVERO, J. (1997): "La proclamació de la República en Cullera", *L'Expressió*, n. 47. Cullera. Paral·lelament, Luisa Martínez Dumas, que va guardar alguns objectes de culte i la bandera bicolor, que va estar prestada a l'Ajuntament a l'hora de la l'aliberament. Arxiu Municipal de Cullera (AHMC). Capsa 795. El que estranya és que aquesta dona tindria la bandera almenys des de 1931.
- [2] Arxiu Municipal d'Albalat (AMA). II. 1156.
- [3] Tot i que la DRV no va secundar el colp militar de juliol de 1936, el cert és que molts dels seus components provenien dels anteriors aparells del poder caciquil i altres del reaccionarisme més compacte, van estar perseguits a la Ribera Baixa. El major pes de la violència republicana caigué sobre els militants que passaren a la Falange. Cfr. CALZADO ALDARIA, A. i TORRES FABRA, R. C. (1997): *La violencia política en la Ribera Baixa (1936-1945)*. València: Malta Encuentros, pp. 48-86. VALLS, R. (1992): *La Derecha Regional Valenciana*. València: IVEI.
- [4] AHMS. Fons de FET. Capsa M. Militància.
- [5] Arxiu Històric Municipal d'Almussafes (AHMA). 1-1. Acta de Constitució de l'Ajuntament per Comitè de FET. També LRAAP, n. 4. 1 d'abril de 1939, ss nº/p.
- [6] AHMC. Llibre de Registre de Sortida de Documents (LRSD). Llibre 938, ss nº/p.
- [7] Idem. Llibre Registre de Bans (LRB). Llibre 938, ss nº/p. La immensa majoria dels bans editats a partir d'aleshores solien acabar amb la crosseta de "los contraventores serán severamente castigados". El règim, a banda de fórmules d'utilització, també emprava una nomenclatura ràpidament identificativa. El ban es repetiria el 29 d'abril, encara que després dels actes públics, i el 20 de juliol encara que allargant l'hora de prohibició a l'1 de la matinada. Idem. L'obligació de proveir-se d'un salvoconduit va estar en pràctica fins almenys 1941. Idem 6 de març de 1941. "(...) todos los que tengan que ir a Valencia se procurarán el salvoconduito correspondiente". Ibidem. Com és natural, els salvoconducts devien estar ampliament garantits per les autoritats locals. AMA. II. 1203. 10 de maig de 1939.
- [8] Una de les primeres accions dels falangistes suecs va ser pendre a varies persones i donar-los el passeig. Cfr. CALZADO ALDARIA, A., TORRES FABRA, R. C.: op. cit., pp. 68 i ss. De tota manera va estar l'únic acte d'aquesta categoria. Els vencedors prompte veurien que la seua venjança hi era assegurada. Cfr. el capítol dedicat a la repressió franquista.
- [9] Arxiu Històric Municipal de Sueca (AHMS). Llibre ss nº/p.
- [10] Al mateix temps s'anuncià la detenció de l'oficial de Secretaria, Joaquín Ferrer Martínez i dels guardies municipals José García Sansaloni, Juan Bautista Font Alapont i Bernardino Roda, tots executats posteriorment. Ibidem. Els funcionaris van prestar jurament de fidelitat al règim el dia 27 de maig al transcur d'un acte ple de tota la pompositat que els vencedors ja havien començat a aplicar-se a si mateixos. Encara i tot, el regidor Grau Bolufer manifestava que "(...) en las oficinas municipales hay elementos indeseables. El regidor Del Barrio, per la seua banda, acusava que "(...) algún consejero de abastos, algún rojo (...) s'aprovechaba del seu càrrec per tal d'obtenir diners nacionals, per la qual cosa continuaren les delacions als transcur del ple, inclús extenent-los a certs industrials que abans de l'alliberament afirmaven no posseir existències i aleshores les havien posat en venda, demanant-se una investigació. Idem. El cert és que amb aquest clima els processos depuradors s'allargaren en el temps sobretot per aquests tipus d'afirmacions. Cfr. CALZADO ALDARIA, A., TORRES FABRA, R. C.: Idem, sobre tot l'apartat dedicat a aquest aspecte.
- [11] La comunicació iraslladada al ban corresponent assenyalava "(...) la dominación marsista (sic) (...)". Idem. LRB 938, ss nº/p. De tota manera, durant la resta de 1939 la nomenclatura va estar inamovible a l'administració cullerensa. A més, el carrer Democràcia no va estar canviat fins 1944. Idem. Llibres de Matricula Industrial (LM). Llibre 1442.
- [12] Idem a Sueca, el 23 d'agost de 1939, s'acabà d'arredonar el procés de canvi mamprés ja a l'abril. AHMS. Llibre Registre d'Actes de l'Ajuntament Plé (LRAAP). Llibre 1939-1940. La nova rotulació no va estar exenta de discrepància a la sina de la pròpia gestora, ja que es barallaren varis noms per als carrers principals i això comportà una dura pugna. Van proposar-se des d'Àvinguda Zumalacàregi fins a Carles VII. Finalment s'optà "(...) por el nombre venerado de su patrona tradicional suprimido por el Frente Popular (...)". Ibidem.
- [13] AHCM. LRB. Llibre 938, ss nº/p. L'escenografia pseudofeixista arribava a tots els àmbits de la vida quotidiana. Així, una empresa madrilenya dedicada als objectes de festes i bromes —farols, globus, guimaldes, articles per a col·lons i diversions—, anomenada El Arca de Noè, oferia als ajuntaments els seus articles mitjançant un catàleg llur portada reproduïa aquests objectes a més demostrar un recull de banderetes per a festes. Les banderes corresponien a la Itàlia feixista, l'Alemanya nazi, el Portugal salazarista, el Xapò militarista i la bandera carlina. AMA. II. 1205.
- [14] De vegades, l'emfasi que hi posaven els vencedors va estar tan acusada que van caure en la tremenda errada d'apuntar els seus màrtirs en més d'una llosa de "caídos por Dios y por España", a més d'incloure a persones vives. Cfr. COLOMINES I COMPANYS, Agustí (1987): *Catarroja (1936-1939): insurgent i administrada*. Catarroja: Ajuntament, p. 140.
- [15] *Levante*, 18 de maig de 1939.
- [16] Idem. 19 de maig de 1939.
- [17] Idem. 13 de juny de 1939.
- [18] El fenomen resulta aclaparador a tot l'Estat espanyol en tom al fonamental per al franquisme almenys durant els seus primers moments. Vegeu SÁNCHEZ BRUN, G. J. "Acercamiento a los núcleos sociales de apoyo al franquismo a través del estudio del personal político en el Ayuntamiento de Teruel, 1936-1961". En *Encuentro...* op. cit. pp. 62-65. També ORTIZ HERAS, M. "Pilares democráticos e ideología del franquismo. Alicante, 1939-1949. En idem. pp. 51-57. També ALCARAZ ABELLAN, J. i CABRERA ACOSTA, M. A. "El personal político insular durante el primer franquismo, 1940-1960". En idem. pp. 16-19. Un treball interessant donat que presenta la comparació a dos llocs distints "Franquismo y poder local. Vilanova i la Geltrú (Barcelona) y Baracaldo (Vizcaya), 1937-1962". En idem. pp. 20-23. L'autor assenyalava que a la primera població s'imposaren les forces tradicionals respectant a l'anterior dreta republicana, mentre a Baracaldo aquesta segona força quedà completament marginada. L'important a la fi fou la implantació de les forces més reaccionàries, que engoliren a la dreta més moderada, bé per imposició bé per integració.
- [19] AMA. II. 1203.
- [20] El Sindicat restà així: Vocals propietaris: Ricardo Sarrió Montagud, Tomás Rubio Sancho, Alfredo Mulet Claver, Eleuterio Montagud Mari i Pedro Juan Mulet Claver. Vocals suplents: Ramón Fabra Canut, Diego Hernandis Busto, Angel Sarrió Tamarit, Manuel Puchades Martínez i Ernesto Ribera Gozalvo. Secretari: Aturo Collado, deixant a l'espera de cobrir la plaça de l'auxiliar de secretaria. Ibidem. És a dir, significats dretans locals en una mescla de falangistes, membres de la DA i dels extingits partits restauracionistes.
- [21] AHMS. Càmera Agrària. Llibre d'Actes. ss/acotació. La nova junta directiva era composta pel president, José Ortells Serrano; vicepresident, Eduardo Beltrán Bruguera; síndics: Salvador Furió Coll, Vicente Palacios Viel José Badia Colomar, Salvador Burguera Burguera, Francisco Palacios Fabià i Juan Segarra Ortells. És a dir, un grapat de terratinents molt vinculats amb els aparells de dominació caciquil anteriors i que van tindre, com no, una excel·lent rebuda pel règim.
- [22] Arxiu de la Sèquia Reial del Xúquer de Sollana (ASRXS). Llibre d'Actes nº 8. ss nº/p. La junta no es va reunir només que una vegada durant tota la guerra, en desembre de 1936, tractant-se assumptes més bé trivials. Els nomenaments venien a estar tot un catàleg de dretans, terratinents, feixistes nou nats, etc. És a dir, sense sorpreses. A més, la junta va tenir prou impediments intrínsecs per tal de funcionar, donat que molts dels vocals anomenats presentaven una avançada edat. Així, en la primera reunió, el 23 d'abril de 1939, Francisco Gastaldo presentava la seua dimissió per raons d'edat i d'estat de salut —aquest vocal no va firmar l'acta per total inutilitat física—. El mateix va fer Vicente Ortega España. L'alcalde i president va contestar que no reconeixia malgrat que els ordenà continuar als llocs fins la propera junta. Això, sí, Juan Bautista Esparza Eparza designà provisionalment Luis Sastre Sebastián president de la junta al seu lloc per tal d'atendre uns assumptes "(...) que requieren de mi atención (...)". A més s'acordà substituir els dos ancians —el Gastaldo i l'Ortega— per Vicente Llopis Gonzalbo i José Alejo García per a la següent junta. Idem.

- [23] La llei del 12 de març de 1939 sobre depuració de funcionaris de les diferents administracions es va ampliar per successives ordres a tots els àmbits. Vegeu, per exemple, MORIENTE, F. (1993): "La Depuració del Magisteri Nacional. Barcelona, 1939-1941", en *L'Avenç*, n. 175, pp. 12-19.
- [24] La valides de l'estudi dels expedients depuradors s'hi pot trobar a NICOLÁS MARÍN, E. (1988): "Los expedientes de depuración: una fuente para estudiar la violencia política del franquismo", *Areas: Revista de Ciencias Sociales*, n. 9. Murcia:
- [25] AHMC. Llibre de Personal. Llibre 978, ss n°p.
- [26] Idem. Així, per exemple, el 20 de juliol es preguntà en un Plé sobre la vacant de conserge de biblioteca, i el regidor contestà que "dicha plaza está reservada para la viuda de un excombatiente". Idem. LRAAP. Llibre 99, ss n°p.
- [27] AHMS. LRAAP. 4 d'abril de 1939; 17 de maig de 1939, 19 de desembre de 1940, ss n°p
- [28] Idem.
- [29] AHMC. LRAAP. 1939 i 1940.
- [30] Únicament ens brindaren el coneixement de les seues experiències Miquel del Xúquer (pseudònim) i Joan Caballero (pseudònim).
- [31] Van estar depurats els germans Lamberto i Octavio Olivert Arlandis, com a policies municipals (?), encara que Lamberto havia finat en 1938 i Octavio tenia la seua residència a París.
- [32] AHMC. LRAAP. Llibre 97 (1939), ss n°p.
- [33] Ibidem.
- [34] Ibidem.
- [35] Ibidem.
- [36] Ibidem.
- [37] Ibidem.
- [38] Ibidem.
- [39] Idem. Llibre 98, ss n°p. 20 de maig de 1939.
- [40] Idem.
- [41] Destaquen els casos de J. Antonio Meseguer Viñoles, advocat i secretari del Comité de la DRV, president de la Gestora; Cándido Ortells Serrano, advocat i propietari, president del Comité de la DRV, nomenat fiscal i Rafel Escrivá Ortells, advocat, vocal de la DRV en 1932 i suplents del fiscal municipal. "Por iniciativa del presidente del Sindicato de Policía Rural, y firmada por los concejales de los ayuntamientos de la Dictadura de Primo, se pide una calle y lápida en salón de sesiones del Ayuntamiento para Manuel Carrasquer Marqués por los beneficios que dio a Sueca". LP, 12-8-1939. HUV. La presència de tradicionalistes a Sueca es deixà sentir en aconseguir la rotulació d'un dels carrers dedicat a Zumalacàrrregui així com al prenent carlí Carles VII. Es tracta de l'única població que tingué dedicat un carrer a aquest personatge.